

جمهوری اسلامی ایران
وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی

دستورالعمل اجرایی مقررات بهداشتی و محیط زیستی آرامستان‌ها

سال ۱۴۰۴

کارگروه تدوین دستورالعمل

اعضای اصلی کارگروه:

نام و نام خانوادگی	سمت	محل اشتغال
ایوب بیکی	رئیس اداره بهداشت مواد غذایی و اماکن عمومی	مرکز سلامت محیط و کار
هاشم نوروزی فرد	معاون دفتر محیط زیست و خدمات شهری	سازمان شهرداری‌ها و دهیاری‌های کشور
امیر دارائی	معاون دفتر ارزیابی اثرات زیست محیطی	سازمان حفاظت محیط زیست
مجید امرائی	کارشناس اداره بهداشت مواد غذایی و اماکن عمومی	مرکز سلامت محیط و کار
مریم یاراحمدی	کارشناس اداره بهداشت مواد غذایی و اماکن عمومی	مرکز سلامت محیط و کار
فریبا خلیلی ناجی	کارشناس اداره بهداشت مواد غذایی و اماکن عمومی	مرکز سلامت محیط و کار

اعضای همکار:

نام و نام خانوادگی	سمت	محل اشتغال
محمد نصر دادرس	رئیس اداره مراقبت CDC	مرکز مدیریت بیماری‌های واگیر
ریتا جوادی علمدار	کارشناس طب کار	مرکز سلامت محیط و کار
سیدرضا هاشمی باباحیدری	کارشناس اداره بهداشت مواد غذایی و اماکن عمومی	مرکز سلامت محیط و کار
مریم مظهری	کارشناس اداره بهداشت مواد غذایی و اماکن عمومی	مرکز سلامت محیط و کار
محمد آب کراران	کارشناس دفتر محیط زیست و خدمات شهری	سازمان شهرداری‌ها و دهیاری‌های کشور
احمد توهمی	مشاور	اتحادیه سازمان‌های خدمات شهری کشور

فهرست مطالب

مقدمه	۱
فصل اول: تعاریف	۱
فصل دوم: بهداشت فردی	۲
فصل سوم: بهداشت ابزار و تجهیزات	۳
فصل چهارم: بهداشت ساختمان	۴
فصل پنجم: بهداشت مواد غذایی	۶
فصل ششم: انتخاب مکان احداث آرامستان	۷
فصل هفتم: حمل و نقل متوفی	۸
فصل هشتم: موارد متفرقه	۹
پیوست	۱۰
دستورالعمل گندزدهای سطوح	۱۰
جدول شماره یک: راهنمای غلظت و مصرف هیپوکلریت سدیم	۱۱
فرم شماره یک: گواهی گندزدایی متوفی	۱۳

مقدمه

در راستای قانون اصلاح ماده (۱۳) قانون مواد خوردنی، آشامیدنی، آرایشی و بهداشتی مصوب ۱۳۷۹ و اجرای تبصره ماده (۱۳) آئین‌نامه آرامستان‌های کشور موضوع تصویب‌نامه ابلاغی شماره ۵۲۱۰۹/ت/۶۲۴۵۹ هـ مورخ ۱۴۰۳/۰۳/۲۷ هیئت محترم وزیران، دستورالعمل اجرایی مقررات بهداشتی و محیط‌زیستی آرامستان‌ها توسط وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی با همکاری وزارت کشور (سازمان شهرداری‌ها و دهیاری‌های کشور) و سازمان حفاظت محیط زیست تدوین و تصویب گردید.

فصل اول: تعاریف

ماده ۱: در این دستورالعمل، اصطلاحات زیر در معانی مشروح مربوط به کار می‌روند:

- ۱-۱- آرامستان: مکانی محدود جهت به خاک سپردن متوفی و جوارح انسانی که باید دارای امکانات کافی برای رفاه مراجعین و انجام امور شرعی و قانونی باشد.
- ۲-۱- متوفی (در گذشته): فردی که به لحاظ پزشکی با تأیید اشخاص دارای صلاحیت دچار توقف غیر قابل برگشت قلب و تنفس شده است.
- ۳-۱- غسل‌خانه: محلی برای تغسیل و تکفین متوفی که دارای امکانات لازم و مورد نیاز باشد.
- ۴-۱- غسل و غسله: مرد و زنی که وفق احکام شرعی، مسئولیت انجام تغسیل و تکفین متوفی مرد و زن را به عهده دارد.
- ۵-۱- گواهی پزشکی فوت: برگه‌ای رسمی برای تأیید فوت در موارد مرگ‌های طبیعی یا دارای پرونده پزشکی که از طریق پزشکان و مراکز درمانی در قالب کاربرگ چاپ شده توسط وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی صادر می‌شود.
- ۶-۱- جواز دفن: به اجازه دفن متوفی اطلاق می‌گردد که در موارد مرگ‌های طبیعی یا دارای پرونده پزشکی توسط پزشکان دارای صلاحیت در ذیل برگه گواهی پزشکی فوت در خصوص اقسام مرگ‌های ذکر شده در پیوست آئین‌نامه آرامستان و در قالب چاپ برگه‌ای رسمی توسط اداره پزشکی قانونی صادر می‌گردد.
- ۷-۱- مجوز محل دفن: برگه‌ای رسمی که توسط شهرداری/ دهیاری چاپ و به منظور تعیین محل و مکان در نظر گرفته شده برای دفن متوفی صادر می‌گردد.
- ۸-۱- خودروی حمل متوفی: خودروی دارای مجوز از شهرداری/ دهیاری منحصراً برای حمل متوفی و جوارح انسانی که عنوان «خودروی حمل متوفی» روی آن درج شده و کابین عقب آن از اتاق راننده جدا، سرپوشیده، قابل شست‌وشو و دارای امکانات موردنیاز از جمله ریل، تخت روان (برانکارد)، تابوت، پوشش (کاور) متوفی و سامانه (سیستم) تهویه هوا باشد.
- ۹-۱- حمل متوفی: انتقال و جابجایی متوفی از مکانی به مکان دیگر با خودروی حمل متوفی پس از اخذ مجوزهای قانونی تا زمان تدفین می‌باشد.
- ۱۰-۱- وزارت بهداشت: منظور وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی و دانشگاه/ دانشکده‌های علوم پزشکی تابعه می‌باشد.
- ۱۱-۱- گواهی انجام معاینات دوره‌ای: معاینات بدو استخدام و دوره‌ای (معاینات سلامت شغلی) که پس از تشکیل پرونده پزشکی، از شاغلینی که به اقتضای نوع کار در معرض بروز بیماری‌های ناشی از کار قرار دارند، انجام می‌گیرد.
- ۱۲-۱- دفع بهداشتی فاضلاب: دفع فاضلاب شامل مواردی از قبیل تصفیه‌خانه اختصاصی، اتصال به شبکه جمع‌آوری فاضلاب، سپتیک‌تانک که مورد تأیید سازمان حفاظت محیط زیست و وزارت بهداشت می‌باشد.
- ۱۳-۱- بهداشت فردی: رعایت دستورات و عادات بهداشتی و دوری جستن از رفتارها و عادات غیر بهداشتی که باعث می‌شود، فرد در معرض عوامل و شرایط بیماری‌زا قرار نگیرد و به بیماری ناشی از آنها مبتلا نشود.

- ۱۴-۱ مکان‌یابی آرامستان: انتخاب مناسب‌ترین محل برای جانمایی آرامستان بر اساس معیارهای اولویت‌بندی شده با استفاده از روش‌های معین و رعایت ضوابط مندرج در این دستورالعمل می‌باشد.
- ۱۵-۱ گندزدایی: استفاده از روش‌های فیزیکی یا شیمیایی به منظور حذف یا غیرفعال کردن عوامل بیماریزا (ویروس، باکتری، قارچ و اسپور) در محیط یا سطوح بی‌جان می‌باشد.
- ۱۶-۱ مواد غذایی بالقوه خطرناک: مواد غذایی که برای حفظ ایمنی و جلوگیری از رشد میکروارگانیسم‌ها و تولید سم ناشی از آنها نیاز به کنترل زمان و دما دارند. این مواد مشتمل است بر موادی که در تمام یا بخشی از آن شیر یا محصولات لبنی، تخم‌مرغ، گوشت، مرغ، ماهی، یا هر یک از مواد تشکیل‌دهنده دیگر که قادر به حمایت از رشد میکروارگانیسم‌های بیماری‌زا یا مولد سم باشند وجود دارد.

فصل دوم: بهداشت فردی

ماده ۲: بهداشت فردی کارکنان

- ۱-۲ کلیه عوامل اجرایی آرامستان اعم از رانندگان خودروی حمل متوفی و کمکی آنها، غسال و غساله و قبرکن‌ها (دائم، موقت، پاره وقت و فصلی) بایستی دارای گواهی انجام معاینات دوره‌ای باشند.
- ۲-۲ ورود اشخاص متفرقه به اتاق یا سالن غسل و کفن ممنوع است.
- ۳-۲ کلیه کارکنانی که بطور مستقیم با متوفی در تماس هستند (حمل، تغسیل، تکفین و تدفین) باید در مقابل هپاتیت ب (HB) و کزاز واکسینه شوند.

ماده ۳: استعمال دخانیات

- ۱-۳ استعمال دخانیات برای کارکنان آرامستان در فضاهای عمومی سرپوشیده ممنوع است.
- ۲-۳ ممنوعیت استعمال دخانیات باید با ابزار و تابلوهای مناسب و در محل مناسب اطلاع‌رسانی عمومی گردد.

ماده ۴: لباس و وسایل حفاظت فردی کارکنان

- ۱-۴ کلیه متصدیان غسل و کفن باید از لباس کار با زوائد (جیب) کم، غیر قابل نفوذ در برابر آب، چکمه لاستیکی ساق‌بلند، دستکش لاستیکی ساق‌بلند، ماسک و پوشش حفاظتی از جنس غیر قابل نفوذ در مقابل آب برای پوشش ناحیه سر و گردن استفاده نمایند.
- ۲-۴ متصدیان غسل و کفن نباید با لباس کار از غسالخانه خارج شوند.
- ۳-۴ لباس کار کارکنان باید تمیز، بدون لک و پارگی باشد.
- ۴-۴ کارکنان باید دارای محل مشخص برای نگهداری وسایل شخصی باشند.
- ۵-۴ کارکنان در صورت استحمام در محل کار موظف به داشتن وسایل نظافت، شستشو و استحمام اختصاصی می‌باشند.
- ۶-۴ کارکنان باید در مواردی که در معرض پاشیدن ترشحات، خون و مایعات یا مواد شیمیایی و ذرات قرار دارند یا در هنگام بروز بیماری‌های واگیر تنفسی از ماسک و پیش‌بند ضد آب و عینک محافظ استفاده نمایند.
- ۷-۴ کارکنان شاغل در آرامستان بایستی لباس متحدالشکل متناسب با نوع شغل داشته باشند.
- ۸-۴ لباس کار و وسایل حفاظت فردی کارکنانی که به صورت مستقیم با متوفی در تماس هستند بایستی پس از پایان شیفت کاری، شستشو و گندزدایی شوند.

ماده ۵: بهداشت دست

- ۱-۵- کارکنان باید در موارد زیر دستان خود را بشویند:
 - ۵-۱-۱- بعد از تماس با خون یا سایر مایعات بدن.
 - ۵-۱-۲- پس از تماس با ابزار یا تجهیزات آلوده به خون یا سایر مایعات بدن یا ابزار و تجهیزات مشکوک به آلودگی.
 - ۵-۱-۳- قبل و بعد از درآوردن دستکش‌ها.
 - ۵-۱-۴- هنگام رویت آلودگی یا خون و ترشحات و امثال آن بر روی دست.
 - ۵-۱-۵- زمانی که آلودگی قابل رویت بر روی دست وجود ندارد استفاده از محلول‌های ضدعفونی‌کننده دست بلامانع است.
- ۲-۵- کارکنان باید در موارد زیر از دستکش استفاده نمایند:
 - ۵-۲-۱- هنگام غسل متوفی.
 - ۵-۲-۲- هنگامی که امکان آلودگی دست با خون و یا سایر ترشحات بدن وجود دارد.
 - ۵-۲-۳- هنگام حمل وسایل و تجهیزات آلوده به خون یا سایر مایعات بدن.
 - ۵-۲-۴- هنگام تماس دست با پوست آسیب دیده یا ناسالم.
 - ۵-۲-۵- هنگام تماس با مواد شیمیایی.
- ۳-۵- متصدیان غسل و کفن بایستی مطابق با دستورالعمل پیوست هر دفعه پس از انجام کار دستان خود را تا آرنج با آب و صابون شسته و ضدعفونی کنند و هر روز پس از اتمام کار استحمام نمایند.
- ۴-۵- استفاده از دستکش به عنوان یک جایگزین برای شستشوی دست توصیه نمی‌گردد.
- ۵-۵- بلافاصله بعد از درآوردن دستکش‌ها باید دست‌ها با آب و صابون شسته شود.
- ۶-۵- دستکش‌های یکبار مصرف نباید مجدد استفاده یا شسته شود و باید در سطل پسماند عفونی دفع گردد.

فصل سوم: بهداشت ابزار و تجهیزات

ماده ۶: بهداشت ابزار و تجهیزات

- ۱-۶- ابزار و تجهیزات چند بار مصرف، باید بعد از هر بار استفاده کاملاً تمیز و گندزدایی گردد.
- ۲-۶- کلیه ابزار و وسایلی که امکان شستشو و گندزدایی آنها وجود ندارد، نباید مجدداً مورد استفاده قرار گیرد.
- ۳-۶- وجود صابون مایع یا مواد شوینده و تمیزکننده در محل سرویس‌های بهداشتی الزامی است.

ماده ۷: سینک شستشوی دست و ابزار و تجهیزات

- ۱-۷- سینک دستشویی باید نزدیک محل ارائه خدمات نصب گردد.
- ۲-۷- سینک باید مجهز به آب سرد و گرم باشد.
- ۳-۷- سینک باید مجهز به صابون مایع و حوله کاغذی یا خشک‌کن دست باشد.
- ۴-۷- در صورتی مخازن صابون مایع یکبار مصرف نیست، باید پس از اینکه مخزن صابون مایع خالی گردید ابتدا تمیز و سپس با مواد گندزدای سطح پائین گندزدایی و سپس مورد استفاده قرار گیرد.
- ۵-۷- استقرار تجهیزات مربوط به رختشویخانه برای شستشوی البسه چند بار مصرف به منظور جلوگیری از انتقال عوامل بیماری‌زا ضروری می‌باشد.

ماده ۸: جعبه کمک‌های اولیه

- ۱-۸- لوازم کمک‌های اولیه در یک جعبه مخصوص یا محفظه مناسب نگهداری شود و دارای برچسب مشخصات باشد.
- ۲-۸- حداقل اقلام مورد نیاز در جعبه کمک‌های اولیه به شرح ذیل می‌باشد:

یک جفت دستکش، چهار عدد گاز استریل، یک رول باند، یک پماد سوختگی، یک عدد قیچی، ده عدد چسب زخم، یک پماد آنتی‌بیوتیکی (جنتامایسین یا تتراسایکلین)، یک ورق (۱۰ عدد) قرص مسکن آسپرین یا استامینوفن ساده، یک شیشه ماده ضد عفونی کننده (بتادین یا ساوِلن)، یک عدد صابون (ترجیحاً صابون مایع) یا هر ماده تمیز کننده دست، پنبه، چند عدد سنجاق قفلی.

فصل چهارم: بهداشت ساختمان

ماده ۹: شرایط غسالخانه بهداشتی

غسالخانه لازم است دارای شرایط زیر باشد:

- ۱-۹- دارای اتاق یا سالن (با در نظر گرفتن جمعیت) برای نگهداری متوفی قبل از غسل باشد.
- ۲-۹- حداقل یک سالن/اتاق مخصوص تغسیل و تکفین داشته باشد.
- ۳-۹- کارکنان به امکانات بهداشتی (حمام، توالت و روشویی) دسترسی داشته باشند.
- ۴-۹- کارکنان به اتاق استراحت با امکانات مورد نیاز دسترسی داشته باشند.
- ۵-۹- سالن/اتاق مخصوص تغسیل و تکفین باید همواره دارای آب سرد و گرم با فشار کافی باشد.
- ۶-۹- پوشش دیوار سالن/اتاق تغسیل و تکفین باید از کف تا زیر سقف از جنس کاشی، سرامیک، سنگ یا سایر مصالح مشابه سالم و قابل شستشو باشد.
- ۷-۹- پوشش سقف سالن/اتاق تغسیل و تکفین باید سالم و قابل نظافت باشد.
- ۸-۹- کف سالن/اتاق تغسیل و تکفین و سکوه‌های مخصوص باید از جنس کاشی، سرامیک، سنگ یا سایر مصالح مشابه سالم، بدون درز و شکاف و قابل شستشو باشد.
- تبصره: کف سالن/اتاق تغسیل و تکفین باید دارای شیب مناسب به طرف کفشوی (فاضلاب‌رو) مجهز به توری باشد به نحوی که از جمع شدن فاضلاب جلوگیری نماید.
- ۹-۹- تمام قسمت‌های غسالخانه بایستی روزانه شستشو و گندزدایی شود.
- ۱۰-۹- کف سکوی تغسیل متوفی باید دارای شیب مناسب، اطراف آن مقعر و ابعاد آن بشرح زیر باشد:
 - ۱-۱۰-۹- ارتفاع سکو از کف سالن ۸۰-۱۰۰ سانتیمتر باشد.
 - ۲-۱۰-۹- طول سکو باید ۲۲۰ سانتیمتر باشد.
 - ۳-۱۰-۹- عرض سکو باید ۱۲۰-۱۰۰ سانتیمتر باشد.
- ۱۱-۹- غسالخانه باید دارای تهویه طبیعی یا مصنوعی مناسب باشد.
- ۱۲-۹- قسمت‌های مختلف غسالخانه دارای نور طبیعی و مصنوعی مناسب باشد.
- ۱۳-۹- در و پنجره‌های غسالخانه باید سالم و تمیز بوده و پنجره‌های منتهی به فضای باز باید مجهز به توری مناسب باشد.
- ۱۴-۹- درب سالن/اتاق تغسیل و تکفین نباید به محوطه اصلی باز شود و باید دارای درب دوم باشد.

ماده ۱۰: سردخانه آرامستان

- ۱-۱۰- دیوار و کف اتاق/سالن سردخانه نگهداری متوفی باید از جنس کاشی، سنگ، سرامیک یا سایر مصالح مشابه قابل شستشو و گندزدایی و مقاوم در برابر سرما و رطوبت باشد. کف دارای کفشور و سقف نیز تمیز و قابل نظافت باشد.
- ۲-۱۰- بدنه داخلی و بیرونی سردخانه کشویی و طبقاتی نگهداری متوفی بایستی از جنس استیل، گالوانیزه، مقاوم در برابر خوردگی و زنگ‌زدگی، قابل شستشو و گندزدایی باشد.
- ۳-۱۰- دمای سردخانه آرامستان برای نگهداری کوتاه‌مدت متوفیان (تا ۷۲ ساعت) بایستی بین دو تا چهار درجه سانتیگراد و برای نگهداری بلندمدت (بیشتر از ۷۲ ساعت) تا زمان تحویل متوفی بایستی ۱۵- تا ۲۵- درجه سانتیگراد باشد.

- ۱۰-۴- به منظور کنترل دمای داخل کابین و آگاهی از میزان دما، بایستی پنل کنترل و نمایشگر دما بر روی بدنه سردخانه نصب شود.
- ۱۰-۵- برانکار داخل کابین سردخانه لازم است سالم، ضدزنگ، قابل شستشو و گندزدایی باشد.
- ۱۰-۶- نگهداری متوفی در محلی غیر از سردخانه ممنوع است.

ماده ۱۱: شست‌وشو و گندزدایی خودروهای حمل متوفی و برانکارهای آرامستان

- ۱۱-۱- خودروهای حمل متوفی و برانکارها در صورت آلودگی یا حمل متوفیان دارای بیماری واگیر، باید شست‌وشو و گندزدایی گردد.
- ۱۱-۲- دیوار و کف محل شست‌وشو و گندزدایی خودروهای حمل متوفی و برانکارها باید از جنس کاشی، سنگ، سرامیک یا سایر مصالح مشابه، قابل شستشو و گندزدایی و مقاوم در برابر رطوبت باشد. کف آن دارای شیب مناسب به طرف کف‌شوی (فاضلاب‌رو) بوده به نحوی که از جمع شدن فاضلاب جلوگیری نماید.

ماده ۱۲: بهداشت آب

- ۱۲-۱- آب مورد استفاده باید سالم و کیفیت فیزیکی، شیمیایی و بیولوژیکی آن، مطابق استاندارد ملی شماره ۱۰۵۳ و ۱۰۱۱ باشد.
- ۱۲-۲- آب با فشار کافی در تمام بخش‌ها در دسترس باشد.
- ۱۲-۳- در صورت وجود سامانه جداگانه آب فضای سبز، نصب تابلوهای هشدار دهنده به تعداد کافی و در محل مناسب و در معرض دید عموم با عنوان «آب غیر قابل شرب می‌باشد» الزامی است (بهرتر است شیر برداشت آب برای فضای سبز قابل دسترس برای عموم نباشد).
- ۱۲-۴- در آرامستان‌هایی که فاقد آب لوله‌کشی می‌باشند و حمل و نقل آب با استفاده از تانکر انجام می‌شود، باید بر اساس مقررات بهداشتی، آب انتقال یافته و در یک مخزن بهداشتی مستقر در آرامستان تخلیه شود. حفظ کلازاد باقیمانده در محل آگیری (تانکر سیار) یک تا دو پی‌پی‌ام و در محل مصرف نیم تا یک پی‌پی‌ام ضروری است.
- ۱۲-۵- مخزن یا تانکر آب باید دارای شرایط و ویژگی‌های زیر باشد:
- ۱۲-۵-۱- جنس مخزن یا تانکر آب باید سالم، بادوام، مقاوم در برابر خوردگی، غیرجاذب، دارای سطح صاف و قابل تمیز کردن باشد.
- ۱۲-۵-۲- دریچه آگیری و تخلیه آب باید به راحتی بسته شود. تانکر از دریچه ورودی به طرف دریچه خروجی شیب داشته باشد به نحوی که بطور کامل زهکشی شده و تمهیدات لازم به منظور جلوگیری از جریان برگشتی در نظر گرفته شود.
- ۱۲-۵-۳- تانکر آب، پمپ‌ها و شیلنگ‌ها بعد از ساخت و نصب و همچنین بعد از تعمیر یا عدم استفاده طولانی مدت باید تخلیه، شستشو و گندزدائی گردند سپس برای انتقال آب آشامیدنی مورد استفاده قرار گیرند.
- ۱۲-۵-۴- مخازن و تانکر آب، پمپ‌ها و شیلنگ‌هایی که برای انتقال آب آشامیدنی استفاده می‌شود باید جنس آن مناسب مواد غذایی و آشامیدنی بوده و برای اهداف دیگری استفاده نشود.
- ۱۲-۵-۵- در صورتی که مخزن آب از جنس پلی‌پروپیلن، پلی‌اتیلن سنگین بوده باید جنس آن مناسب مواد غذایی و آشامیدنی باشد و مخزن مذکور باید دور از نور آفتاب و در صورت امکان در محل مسقف مستقر گردد.

ماده ۱۳: فاضلاب

- ۱۳-۱- سامانه جمع‌آوری و دفع فاضلاب و آب‌های سطحی (تصفیه‌خانه اختصاصی، اتصال به شبکه جمع‌آوری فاضلاب، سپتیک تانک و غیره) و خروجی آن باید مورد تأیید سازمان حفاظت محیط زیست و وزارت بهداشت باشد.
- تبصره: اتصال شبکه جمع‌آوری فاضلاب آرامستان به شبکه جمع‌آوری فاضلاب شهری باید مطابق تبصره ماده (۵) آئین‌نامه جلوگیری از آلودگی آب (مصوبه شماره ۱۸۲۴۱/ت ۷۱ هـ مورخه ۱۳۷۳/۰۳/۱۶ هیأت وزیران) باشد.
- ۱۳-۲- از برگشت فاضلاب به داخل ساختمان یا به محوطه آرامستان بایستی جلوگیری گردد.

ماده ۱۴: سرویس‌های بهداشتی

ضوابط و شرایط سرویس‌های بهداشتی عمومی و کارکنان در آرامستان باید مطابق استاندارد ملی ایران با عنوان «سرویس‌های بهداشتی عمومی - بهینه‌سازی طراحی و نگهداری - راهنما» با شماره ۲۲۲۵۶ مصوب سال ۱۴۰۲ باشد.

ماده ۱۵: مدیریت پسماند

۱-۱۵ - برای جمع‌آوری پسماندها باید زباله‌دان درپوش‌دار، پدالی، زنگ‌زن، قابل شستشو، قابل حمل و با حجم مناسب و تعداد کافی موجود باشد.

۲-۱۵ - مخزن زباله باید دارای کیسه زباله، قابل شستشو، متحرک، به تعداد کافی و در محل مناسبی قرار گرفته و اطراف آن همواره تمیز باشد.

۳-۱۵ - در صورت وجود جایگاه موقت نگهداری پسماند باید دارای شرایط زیر باشد:

۱-۳-۱۵ - دیوارها باید تا زیر سقف از جنس کاشی، سنگ، سرامیک یا سایر مصالح مشابه باشد.

۲-۳-۱۵ - کف باید از جنس کاشی، سنگ، سرامیک یا سایر مصالح مشابه بوده و دارای شیب مناسب به سمت کف شور باشد.

۳-۳-۱۵ - جایگاه مجهز به شیر آب گرم و سرد باشد.

۴-۳-۱۵ - جایگاه باید محصور بوده و تمهیدات لازم برای جلوگیری از ورود حشرات و جوندگان در نظر گرفته شود.

۵-۳-۱۵ - تهویه (طبیعی یا مصنوعی) مناسب داشته باشد.

۶-۳-۱۵ - بایستی همواره تمیز بوده و به صورت منظم شستشو گردد.

۴-۱۵ - دفع پسماندهای عفونی باید مطابق دستورالعمل ضوابط و روش‌های مدیریت اجرایی پسماندهای پزشکی و پسماندهای وابسته باشد.

۵-۱۵ - زباله‌ها باید روزانه جمع‌آوری و دفع گردد.

ماده ۱۶: کنترل حشرات و جوندگان

۱-۱۶ - به منظور کنترل حشرات و جوندگان باید تمهیدات لازم از قبیل بهسازی محیط برای کنترل ناقلین و حیوانات مودی در نظر گرفته شود.

۲-۱۶ - باید تمام پنجره‌های منتهی به فضای باز، مجهز به توری باشد.

۳-۱۶ - در صورتی که از دستگاه حشره‌کش برقی استفاده می‌گردد باید دستگاه در ارتفاع حداقل دو متر از کف ساختمان نصب گردد و دستگاه‌های حشره‌کش برقی باید مجهز به تله باشند و بطور منظم تخلیه و تمیز گردد.

۴-۱۶ - در صورتی که از روش‌های شیمیایی ابقایی و طعمه‌گذاری شیمیایی برای مبارزه با حشرات و جوندگان استفاده می‌شود، باید توسط شرکت‌های دارای پروانه از معاونت‌های بهداشتی دانشگاه‌ها/ دانشکده‌های علوم پزشکی انجام گردد.

۵-۱۶ - هنگام استفاده از حشره‌کش‌ها و آفت‌کش‌ها و سایر مواد دورکننده حشرات باید مطابق دستورات شرکت سازنده عمل گردد.

۶-۱۶ - هنگام استفاده از آفت‌کش‌ها باید کلیه نکات ایمنی رعایت گردد.

فصل پنجم: بهداشت مواد غذایی

ماده ۱۷: بهداشت مواد غذایی

۱-۱۷ - کلیه مراکز تهیه، تولید، نگهداری و عرضه مواد غذایی فعال در آرامستان‌ها باید مقررات بهداشتی مربوطه را مطابق دستورالعمل بازرسی از مراکز تهیه، تولید، توزیع، نگهداری، حمل و نقل و فروش مواد خوردنی و آشامیدنی رعایت نمایند.

۲-۱۷ - متولی آرامستان موظف است از فروش مواد غذایی بالقوه خطرناک، مواد غذایی فاقد بسته بندی، فاقد مجوز بهداشتی و فاقد تاریخ مصرف یا تاریخ مصرف منقضی شده به صورت دستفروشی جلوگیری نماید.

فصل ششم: انتخاب مکان احداث آرامستان

ماده ۱۸: معیارهای مکان‌یابی برای احداث آرامستان

در طرح‌های توسعه شهری و روستایی، آرامستان در مکان‌هایی که در طرح‌های مذکور پیش‌بینی شده است، احداث می‌گردد. در صورتی که مکان احداث آرامستان در طرح‌های توسعه شهری و روستایی مشخص نشده باشد یا احتیاج به توسعه و احداث آرامستان جدید باشد معیارهای زیر با رعایت «ضوابط و معیارهای محیط‌زیستی استقرار واحدهای خدماتی مصوب سال ۱۳۹۸» می‌بایست در انتخاب مکان احداث آرامستان صورت پذیرد:

- ۱-۱۸- حتی المقدور مکان احداث آرامستان در شهر در خارج از محدوده شهر و در روستا خارج از محدوده طرح هادی انتخاب شود.
 - ۲-۱۸- برای احداث آرامستان در حریم شهر (در صورتی که شهر فاقد طرح جامع حریم باشد) و خارج از حریم شهر و خارج از محدوده طرح هادی روستا اخذ مجوز کارگروه امور زیر بنایی، توسعه روستایی، عشایری، شهری و آمایش سرزمین و محیط زیست و شورای برنامه ریزی استان الزامی است.
 - ۳-۱۸- فاصله آرامستان از نزدیکترین کارگاه و کارخانه تولید مواد غذایی انسانی و خوراک دام و طیور نباید از ۵۰۰ متر کمتر باشد.
 - ۴-۱۸- حداقل فاصله لازم آرامستان از محدوده مصوب شهری ۱۵۰ متر و محدوده طرح هادی روستا ۱۰۰ متر باشد.
 - ۵-۱۸- حداقل فاصله لازم آرامستان از مراکز آموزشی، مراکز درمانی (بیمارستان، مراکز جراحی محدود و سرپایی و مؤسسات پزشکی) و سکونت‌گاه‌های با جمعیت کمتر از ۲۰ خانوار ۱۵۰ متر باشد.
 - ۶-۱۸- حداقل فاصله آرامستان از منابع آب سطحی ۱۵۰ متر و از آب‌های زیر سطحی (چاه، چشمه و قنات) ۱۰۰ متر باشد.
 - ۷-۱۸- حداقل فاصله مجاز کف قبر از سطح سفره آب زیرزمینی چهار متر می‌باشد.
- تبصره:** در صورت بالا بودن سطح آب‌های زیرزمینی و یا فراهم نبودن شرایط بند (۶)، ایزولاسیون قبر و زهکشی اصولی و فنی مورد تأیید معاونت بهداشت الزامی است.
- ۸-۱۸- محل آرامستان نباید در جهت وزش بادهای غالب به طرف سکونت‌گاه‌ها انتخاب شود.
- تبصره:** اطراف آرامستان برای کنترل باد، باید با درختان بلند و پر شاخ و برگ محصور گردد.
- ۹-۱۸- آرامستان نباید در اراضی سیل‌گیر، رانشی، باتلاقی، صخره‌ای، سنگی، گسلی، دچ، شنی، سیلیسی و ترکیب شن و ماسه انتخاب شود. مخلوط رسی-شنی با تخلخل کم، و بافت دانه کوچک تا متوسط توصیه می‌گردد.
- ۱۰-۱۸- اگر آرامستان و مجتمع زیستی در یک شیب قرار دارند، آرامستان باید در ارتفاع پائین‌تر از مجتمع زیستی قرار گیرد تا آب‌های آلوده به طرف مجتمع جریان پیدا نکند.
- ۱۱-۱۸- حداقل فاصله آرامستان از مراکز دفن زباله باید ۱۰۰۰ متر باشد.
- ۱۲-۱۸- توپوگرافی آرامستان حتی الامکان باید دارای شیب مناسبی برای تخلیه آب‌های روان و سطحی به دلیل نفوذ بیش از اندازه در قبرها و آلودگی آب‌های زیرزمینی داشته باشد. معمولاً مناطق با شیب کم یک تا پنج درصد مناسب‌ترین مکان‌ها هستند.
- ۱۳-۱۸- آرامستان نباید در جهت توسعه آتی شهر یا روستا مکان‌یابی گردد و همچنین امکان توسعه آتی آرامستان در اطراف داشته باشد.
- ۱۴-۱۸- حداقل فضای لازم برای ایجاد آرامستان از حاصل ضرب تعداد مرگ و میر در سال‌های مورد نظر طرح (حداقل ۳۰ سال آتی) در سرانه هر متوفی به دست می‌آید.
- تبصره ۱:** حداقل سرانه زمین به ازای هر متوفی پنج متر مربع در نظر گرفته شود.
- تبصره ۲:** محاسبه تعداد مرگ و میر در ۳۰ سال آینده برابر است با (جمعیت پیش‌بینی شده سی سال آینده) ضربدر (نرخ مرگ و میر سالانه در آخرین سرشماری) ضربدر (۳۰).
- لازم به ذکر است در صورتی که جمعیت ۳۰ سال آینده کمتر از جمعیت کنونی باشد، مبنای محاسبه جمعیت کنونی خواهد بود.

فصل هفتم: حمل و نقل متوفی

ماده ۱۹: برای جابجایی متوفی باید از برانکارد یا تابوت به شرطی که باعث انتقال آلودگی به تشییع کنندگان نشود استفاده گردد.

تبصره ۱: دسته برانکارد یا تابوت باید از جنس مقاوم، مجهز به روکش قابل شستشو به منظور جلوگیری از عرق کردن دست و سقوط احتمالی متوفی باشد.

تبصره ۲: کف برانکارد، کف و دیوار تابوت از جنس مقاوم، صیقل، قابل شستشو و گندزدایی و غیر قابل نفوذ در مقابل آب و ترشحات بدن از قبیل خونابه باشد.

ماده ۲۰: برانکارد و تابوت مورد استفاده برای جابجایی متوفی بخصوص برای متوفیانی که بیماری واگیردار و عفونی داشته‌اند، باید پس از هر بار استفاده شستشو و گندزدایی گردد.

ماده ۲۱: برانکارد مورد استفاده برای جابجایی متوفی تحت هیچ عنوان نباید مورد استفاده‌های دیگر از قبیل جابجایی افراد بیمار، مصدوم و امثال آن قرار گیرد.

ماده ۲۲: حمل متوفی منحصرأ باید با خودروی مخصوص حمل متوفی شهرداری/دهیاری یا شرکت تحت نظر آنها صورت گیرد.

ماده ۲۳: خودروی حمل متوفی باید دارای شرایط زیر باشد:

۲۳-۱- سرپوشیده و کابین عقب آن از اتاقک راننده جدا باشد.

۲۳-۲- کف کابین عقب باید از فلز ضدزنگ صیقل شده با روکش مقاوم و قابل شستشو باشد.

۲۳-۳- کابین عقب خودرو باید دارای تجهیزات تهویه هوا باشد.

۲۳-۴- رنگ خودروی حمل متوفی با رنگ آمبولانس حمل بیمار متمایز باشد.

۲۳-۵- وجود کپسول ضد حریق در خودروی حمل متوفی الزامی است.

۲۳-۶- روی بدنه خودرو عبارت «**خودروی حمل متوفی**» درج گردد.

ماده ۲۴: در صورت حمل متوفی از شهری به شهر با فاصله بیشتر از سه ساعت، باید خودرو مجهز به سیستم خنک‌کننده مناسب باشد.

ماده ۲۵: در مواردی که متوفی بر اثر بیماری‌های عفونی واگیردار (حسب نظر مرکز مدیریت بیماری‌های واگیر) فوت شده باشد، لازم است متوفی از مبدأ تا آرامستان داخل کیسه حمل قرار داده شود و داخل و سطح بیرونی کیسه، گندزدایی گردد.

تبصره: انتقال متوفی از غسلخانه به محل خاکسپاری در کوتاه‌ترین زمان ممکن انجام شود.

ماده ۲۶: ترالی حمل متوفیان دارای بیماری واگیردار می‌بایست قبل از ترک اتاق انتظار گندزدایی شود.

ماده ۲۷: ماشین حمل متوفیان دارای بیماری واگیردار پس از تحویل متوفی به آرامستان گندزدایی شود.

ماده ۲۸: در صورت فوت به علت بیماری عفونی واگیردار، توصیه می‌شود متوفی به شهر، استان و کشوری غیر از محل وفات انتقال داده نشود و در صورت درخواست خانواده جهت انتقال متوفی به محل مورد درخواست موارد ذیل باید رعایت شود:

۲۸-۱- گواهی فوت با ذکر علت فوت مبنی بر مشکوک یا قطعی بودن فوت به علت بیماری عفونی یا واگیردار.

۲۸-۲- داشتن گواهی گندزدایی متوفی مطابق فرم شماره (۱) پیوست.

۲۸-۳- پلمپ درب کانکس خودرو حمل متوفی توسط نماینده بهداشت یا آرامستان شهر مبدأ.

۲۸-۴- فک پلمپ پس از رویت گواهی فوت و گواهی گندزدایی توسط نماینده قانونی (آرامستان یا بهداشت) شهر مقصد.

۲۸-۵- نظارت بر تدفین توسط نماینده مرکز بهداشت (کارشناس بهداشت / بهورز).

ماده ۲۹: نقل و انتقال متوفیان به خارج از کشور یا از خارج به داخل کشور، مطابق مواد (۱۸)، (۲۲)، (۲۳) و (۵۷) مقررات بهداشتی بین‌المللی (IHR) انجام گردد.

ماده ۳۰: در صورت نداشتن گواهی گندزدایی برای متوفیان (به علت بیماری عفونی واگیردار) ورودی به داخل کشور، گندزدایی متوفی با نظارت بازرسان بهداشت پایگاه‌های مرزی انجام شود.

ماده ۳۱: در صورتیکه متوفی/ متوفیان بیمارهای عفونی واگیردار در همان شهر یا شهرستان دفن گردد:

۱-۳۱- نیازی به پلمب درب کانکس خودروی حمل متوفی نیست.

۲-۳۱- انتقال متوفی به محل دفن، مستقیم بعد از آماده‌سازی و انجام مراحل موازین شرعی با رعایت نکات بهداشتی صورت پذیرد.

۳-۳۱- بهتر است تشیع جنازه با حداقل جمعیت (خانواده و بستگان درجه یک) برگزار شود.

۴-۳۱- نیازی به حضور کارشناس بهداشت در خودروی حمل متوفی نمی‌باشد.

۵-۳۱- نظارت بر دفن توسط نماینده مرکز بهداشت (کارشناس بهداشت/ بهورز) صورت گیرد.

فصل هشتم: موارد متفرقه

ماده ۳۲: در آرامستان‌ها چاهک دفن جفت و جنین و ضامم با رعایت مسائل بهداشتی و محیط زیستی ایجاد گردد.

ماده ۳۳: رعایت کلیه شرایط و مقررات بهداشتی کارگاه‌های فنی، سنگ‌تراشی و مشابه موجود در محوطه آرامستان مطابق «دستورالعمل بازرسی هدمند بهداشت حرفه‌ای مصوب سال ۱۳۹۲» الزامی است.

ماده ۳۴: تغسیل و تکفین متوفیان در غیر از غسلخانه بهداشتی ممنوع است

ماده ۳۵: در شرایط اورژانسی، فوریت‌ها، بلایا و اپیدمی‌ها، دفن بهداشتی متوفیان مطابق پروتکل‌های ابلاغی وزارت بهداشت حسب مورد انجام خواهد شد.

ماده ۳۶: در صورتیکه متوفی در اثر ابتلاء به بیماری‌های واگیر خطرناک (در حال حاضر شامل: کروتزفلد جاکوب، هاری، عفونت تهاجمی استرپتوکوکی گروه A و تب خونریزی‌دهنده ویروسی) فوت نموده باشد، متوفی نباید شستشو گردد.

تبصره: در صورتیکه بیماری واگیر خطرناک دیگری گزارش گردید حسب مورد اطلاع‌رسانی و اقدام خواهد شد.

ماده ۳۷: معاونت‌های بهداشتی دانشگاه/ دانشکده‌های علوم پزشکی و خدمات بهداشتی درمانی کشور با همکاری ادارات محیط زیست، شهرداری‌ها/ دهیاری‌ها و اوقاف موظفند برای انجام نظارت بهداشتی بر آرامستان‌ها بر اساس این دستورالعمل اقدام نمایند.

ماده ۳۸: از تاریخ لازم‌الاجرا شدن این دستورالعمل، **آئین‌نامه مقررات بهداشتی آرامستان‌ها** موضوع تصویب‌نامه شماره ۸۷۰۷۵/ب تاریخ ۱۳۸۹/۰۹/۰۵ لغو می‌شود.

ماده ۳۹: این دستورالعمل در ۳۹ ماده و ۱۰ تبصره تدوین و تصویب گردید و از زمان ابلاغ لازم‌الاجرا خواهد بود. مرجع تأمین شرایط و مقررات بهداشتی و محیط زیستی، متولی آرامستان و مرجع ناظر بر اجرای این دستورالعمل، معاونت بهداشتی دانشگاه/ دانشکده‌های علوم پزشکی و خدمات بهداشتی درمانی و مراکز تابعه آنها می‌باشد.

دکتر محمد رضا ظفرقندی

دستورالعمل گندزدهای سطوح

موادی که برای گندزدایی سطوح استفاده می‌شوند عبارتند از مواد گندزدا بر پایه الکل، مواد گندزدای اکسیدان مانند پراکسید هیدروژن و سفیدکننده‌های خانگی.

• مواد گندزدا و ضدعفونی بر پایه الکل

۱. مواد گندزدا و ضدعفونی بر پایه الکل باید دارای مجوز از سازمان غذا و دارو باشند.
۲. الکل برای از بین بردن ویروس‌ها مؤثر است. اتیل الکل ۷۰ درصد یک میکروب‌کش با طیف گسترده است و به طور کلی از الکل ایزوپروپیل بهتر است. الکل اغلب برای گندزدایی سطوح کوچک و حساس به محلول‌های دارای کلر استفاده می‌شود.
۳. به دلیل قابلیت اشتعال الکل دقت کافی مبذول گردد. استفاده مکرر و طولانی از الکل به‌عنوان گندزدا می‌تواند باعث تغییر رنگ، تورم، سخت‌شدن و ترک‌خوردگی لاستیک و پلاستیک‌های خاص شود.
۴. مواد گندزدا و ضدعفونی‌کننده بر پایه الکل دارای مواد کواترنر آمونیوم، مطابق دستورالعمل و راهنمای شرکت تولیدکننده برای سطوح مجاز استفاده گردد.

• مواد گندزدای اکسیدان

مواد گندزدای اکسیدان مانند پراکسید هیدروژن باید مطابق دستورالعمل و راهنمای شرکت تولیدکننده برای سطوح مجاز مورد استفاده قرار گیرد.

• سفیدکننده‌های خانگی

۱. گندزدای قوی و موثر و در دسترس است که ماده فعال آن هیپوکلریت سدیم در از بین بردن باکتری، قارچ و ویروس از جمله ویروس آنفلوانزا مؤثر است اما به‌راحتی توسط مواد آلی، غیرفعال می‌شود.
۲. گندزدها و سفیدکننده‌های خانگی (با ۱۰ تا ۶۰ دقیقه زمان تماس)، با هزینه کم و به‌طور گسترده در دسترس است و برای گندزدایی سطوح در مراکز درمانی توصیه می‌شود. لازم به ذکر است سفیدکننده‌ها غشاهای مخاطی، پوست و مجاری تنفسی را تحریک می‌کند و تحت تأثیر گرما و نور تجزیه می‌شوند و به‌راحتی با سایر مواد شیمیایی واکنش نشان می‌دهند. بنابراین سفیدکننده‌ها باید با احتیاط مصرف گردند. استفاده نادرست از سفیدکننده‌ها از جمله عدم رعایت میزان رقیق‌سازی توصیه‌شده (قوی‌تر و ضعیف‌تر) می‌تواند اثرات آن را برای گندزدا کاهش دهد و باعث آسیب‌دیدگی کارکنان مراقب بهداشتی گردد.
۳. برای تهیه و استفاده از سفیدکننده رقیق‌شده رعایت موارد زیر ضروری است:
 - استفاده از ماسک، پیش‌بند ضد آب و دستکش و عینک برای محافظت از چشم در برابر پاشیدن توصیه می‌شود.
 - محلول‌های سفیدکننده در محل‌های با تهویه مناسب مخلوط نموده و استفاده گردد.
 - سفیدکننده با آب سرد مخلوط گردد (آب گرم باعث تجزیه هیپوکلریت سدیم می‌گردد و آن را ناکارآمد می‌نماید).

محلول اولیه (سفید کننده های موجود در بازار): عمده محلول های سفید کننده خانگی حاوی هیپوکلریت سدیم ۵٪ معادل (۵۰۰۰ PPM) کلر قابل دسترس می باشند.
محلول توصیه شده برای گندزدایی سطوح آلوده: محلول ۱:۱۰ از هیپوکلریت سدیم ۵٪ توصیه می شود. استفاده از ۱ قسمت سفید کننده به ۹ قسمت آب سرد لوله کشی (محلول ۰,۵٪ برای گندزدایی سطوح)
محلول توصیه شده برای گندزدایی متوفی: محلول ۱:۱۰ از هیپوکلریت سدیم ۵٪ توصیه می شود. استفاده از ۱ قسمت سفید کننده به ۹ قسمت آب سرد لوله کشی (محلول ۰,۵٪ برای گندزدایی سطوح)
زمان تماس برای کاربردهای متفاوت: • سطوح غیرمتخلخل: بیشتر یا مساوی ده دقیقه توصیه می گردد. • گندزدایی از طریق غوطه ور کردن اقسام: زمان تماس ۳۰ دقیقه توصیه می شود (برای تی ها، دستمال، لباس، دستکش و نظایر آن) نکته: سطوح باید از مواد آلی تمیز گردد (مانند تمیز کردن مدفوع، استفراغ، ترشحات، خون یا دیگر مایعات بدن قبل از گندزدایی یا غوطه وری)

جدول شماره یک: راهنمای غلظت و مصرف هیپوکلریت سدیم

• احتیاط های لازم برای استفاده از سفید کننده ها

۱. سفید کننده ها موجب خوردگی در فلزات می گردند و به سطوح رنگ شده صدمه می زنند.
۲. از تماس با چشم باید خودداری گردد اگر سفید کننده به چشم وارد گردد بلافاصله باید به مدت ۱۵ دقیقه با آب شسته شود و با یک پزشک مشورت گردد.
۳. از به کار بردن سفید کننده ها به همراه سایر مواد شوینده خانگی اجتناب گردد زیرا کارایی آن را کاهش داده و می تواند باعث واکنش های شیمیایی خطرناک شود. به عنوان مثال گازهای سمی در هنگام مخلوط کردن سفید کننده با مواد شوینده اسیدی مانند موادی که برای تمیز کردن توالت استفاده می شود، تولید می گردد و این گاز می تواند باعث مرگ یا جراحت گردد. در صورت لزوم ابتدا از مواد شوینده استفاده نمایید و قبل از استفاده از سفید کننده برای گندزدایی، کاملاً با آب بشوید.
۴. سفید کننده رقیق نشده وقتی در معرض نور خورشید قرار می گیرد گاز سمی آزاد می نماید. بنابراین سفید کننده ها باید در مکان خنک و دور از نور خورشید و دور از دسترس کودکان قرار داده شوند.
۵. هیپوکلریت سدیم با گذشت زمان تجزیه می شود برای اطمینان از اثربخشی آن از سفید کننده هایی که اخیراً تولید شده خریداری نموده و از ذخیره بیش از حد خودداری گردد.
۶. اگر از سفید کننده رقیق استفاده کنید محلول رقیق شده را روزانه و تازه تهیه نموده و بر روی آن برچسب تاریخ رقیق سازی قید شود و محلول های تهیه شده بلااستفاده بعد از ۲۴ ساعت دور ریخته شود. مواد آلی موجب غیرفعال شدن سفید کننده ها می گردد بنابراین ابتدا سطوح آغشته به مواد آلی ابتدا باید تمیز شده و قبل از گندزدایی با ماده سفید کننده عاری از مواد آلی گردد.
۷. سفید کننده رقیق شده را باید دور از نور خورشید و در صورت امکان در ظروف تیره رنگ و دور از دسترس کودکان نگهداری گردد.
۸. برای نظافت سطوح لازم است دو نوع وسایل مجزا پیش بینی شود و پس از هر بار نظافت (در نیمه شیف و انتهای آن) دستمال ها، تی ها و وسایل کف شوی حتماً شسته و گندزدائی شوند تا برای نوبت بعدی استفاده آماده گردند.

۹. بهتر است جهت زدودن و کاهش بارآلودگی سطوح از عامل بیماری‌زا، ابتدا سطوحی نظیر نرده‌ها، راه‌پله‌ها، صندلی‌ها و مشابه با دستمال مرطوب و آغشته به مواد شوینده یا محلول گندزدا پایه الکل، نظافت و گندزدایی گردد.
۱۰. لازم است رطوبت ناشی از آغشته شدن سطوح (میله‌ها، دستگیره‌ها، صندلی و غیره) به مواد گندزدا به‌صورت خود به‌خودی خشک‌شده و از خشک کردن سطوح با وسایل و یا دستمال دیگری ممانعت به‌عمل آید.
۱۱. مدت حدود ۱۰ دقیقه‌ای ماندگاری برای اثربخشی مواد گندزدا بر روی سطوح پیش‌بینی می‌شود.

گواهی می‌شود:

متوفی با نام:	نام خانوادگی:	نام پدر:	کد ملی:
تاریخ فوت:	علت فوت:	با نظارت کارشناس بهداشت محیط با نام و نام	
خانوادگی:	در تاریخ:	گندزدایی و تحویل گردید.	
نام و نام خانوادگی تحویل دهنده:	نام و نام خانوادگی تحویل گیرنده:		